

Úloha IV.P ... klimatické změny feat. letadla

10 bodů; průměr 6,69;

řešilo 32 studentů

Létání letadlem ovlivňuje atmosféru nejen dobře známými emisemi uhlíku. Diskutujte, jaký vliv má letecký průmysl na oteplování atmosféry Země.

Katčino nové letadlo neprošlo emisní kontrolou.

Letecká doprava patří medzi významné antropogénne činitele vplývajúce na klímu Zeme. Komerčné lety sú čoraz populárnejším spôsobom prepravy aj napriek ich výraznejšej uhlíkovej stope v porovnaní s ostatnými spôsobmi prepravy.

Priame zohrievanie

Letecký priemysel za rok 2008 spotreboval 56 TWh energie,¹ teda $2,02 \cdot 10^{17}$ J. Pri hmotnosti atmosféry² $5,148 \cdot 10^{18}$ kg a mernej tepelnej kapacite vzduchu³ $1,00 \text{ kJ} \cdot \text{kg}^{-1} \cdot \text{K}^{-1}$ sa atmosféra za daný rok iba vplyvom leteckej dopravy ohriala o

$$\Delta T = \frac{Q}{mc} \doteq 4 \cdot 10^{-5} \text{ K}.$$

Efekty ako ohrev runway-e trením pri vzlete a brzdení sú rádovo ešte menšie. Teda na ohrev klímy od lietadiel samotných nie je táto energia dostatočná. Pôvod ohrevu preto musíme hľadať mimo Zeme.

Skleníkový efekt

Konkrétne ide o slnečné žiarenie dopadajúce na Zem. Mnohé štúdie naznačujú, že dlhodobé otepľovanie klímy Zeme je spôsobené najmä skleníkovým efektom predovšetkým ľudského pôvodu. Podstatou vplyvu je práve emisia skleníkových plynov, aerosólov a zmena oblačnosti v hornej časti troposféry. Pri prelete lietadla dochádza k tvorbe kondenzačných stôp a následnému vzniku cirrových oblakov. Tie taktiež prispievajú k zmienenému javu.⁴

Vďaka dominancii oxidu uhličitého ako produkovaného skleníkového plynu, je jeho vplyv na zvyšovanie teploty atmosféry najlepšie preskúmaný. Preto je pre nás výhodne využiť koncept CO₂ ekvivalentu. Myšlienka je jednoduchá - namiesto toho, aby sme počítali efekt každého plynu či zmeny oblačnosti na atmosféru osobitne, nahradíme ich objemom oxidu uhličitého, ktorý by mal pri vypustení do atmosféry rovnaký efekt. Z podstaty myšlienky vyplýva linearita riešenia. Ak vieme, v akom pomere sú jednotlivé emisie, vieme nájsť multiplikatívny koeficient objemu vypusteného CO₂, ktorý bude reprezentovať všetky vplyvy. V prípade, že započítavame tvorbu cirrových oblakov, je multiplikatívny koeficient produkovaného oxidu uhličitého približne 1,7⁵ Dopad tvorby cirrov je znateľný – ak by sme vylúčili takéto zmeny oblačnosti, koeficient poklesne na úroveň asi 1,3.

V roku 2019 z objemu vyprodukovaného oxidu uhličitého patrili 2%, teda $9,15 \cdot 10^{11}$ kg, práve leteckému priemyslu. Z celkového objemu emisií CO₂ z dopravy to tvorí 12%.⁶ Pre porovnanie, množstvo uvoľneného CO₂ na osobu na kilometer je pre vnútroštátne lety (133 g) nižšie

¹<https://cs.wikipedia.org/wiki/Letectví>

²https://en.wikipedia.org/wiki/Atmosphere_of_Earth

³https://www.ohio.edu/mechanical/thermo/property_tables/air/air_Cp_Cv.html, merná tepelná kapacita vzduchu sa v skutočnosti mení s výškou, nám ide však len o odhad

⁴<https://www.nature.com/articles/nclimate1068>

⁵<https://doi.org/10.1007/s10584-011-0168-8>

⁶<https://www.atag.org/facts-figures.html>

ako pre auto s jedným pasažierom (171 g). Lety medzištátne (102 g) sú porovnateľné s autobusovou dopravou (104 g). Auto so štyrmi cestujúcimi či vlak sú výrazne efektívnejšie, a to na úrovni 40 g.⁷ Nesmieme však zabúdať, že osobná preprava nie je jediným druhom prepravy. V bežný deň je v Spojených štátoch amerických realizovaných viac ako 87 000 letov. Z toho je približne 28 500 komerčných letov (veľkých a regionálnych leteckých spoločností), 27 200 letov všeobecného letectva (súkromné lietadlá), 24 600 letov leteckých taxíkov (lietadlá na prenájom), 5 300 vojenských letov a 2 100 nákladných letov (Federal Express, UPS atď.).⁸ Využitím ekvivalentu CO₂ dostávame efektívne množstvo emisií oxidu uhličitého $1,7 \cdot 9,15 \cdot 10^{11} \text{ kg} \cdot \text{y}^{-1} = 1,55 \cdot 10^{12} \text{ kg} \cdot \text{y}^{-1}$.

Citlivosť atmosféry na zmeny jej zloženia je *horúcou* témou fyziky atmosféry. V súčasnosti sú tu tri hlavné ukazovatele, ktoré vedci využívajú. Rovnovážna citlivosť klímy (ECS - equilibrium climate sensitivity) sa vzťahuje k rovnovážnym zmenám globálnej priemernej teploty vzduchu v blízkosti zemského povrchu, ktorá by zodpovedala trvalému zdvojnásobeniu atmosférickej koncentrácie oxidu uhličitého oproti pre-industriálnej ére (280 ppm). Vyplýva to z faktu, že zmeny klímy v závislosti na zmenách koncentrácie CO₂ vyžadujú čas. Oceán funguje ako veľký zásobník tepla a navyše sa vo vode oxid uhčitý rozpúšťa, preto by pri zdvojnásobení jeho objemu nastali rovnovážne podmienky až za niekoľko desiatok rokov. Postupná klimatická odozva (TCR - transient climate response) zodpovedá zmene teploty, opäť pri zdvojnásobení koncentrácie, avšak pri postupnom zvyšovaní o 1% za rok. Od ECS sa líši práve tým, že ešte nedošlo k termodynamickej rovnováhe. Senzitivita zemského systému (ESS - earth system sensitivity) zahŕňa dlhodobé reakcie systému, ako zmeny hrúbky ľadovej pokrývky, distribúcie vegetácie a mnoho ďalšieho. Medzivládny panel o zmene klímy (The Intergovernmental Panel on Climate Change) pri Organizácii spojených národov vo svojej piatej (šiesta je na programe roku 2022) hodnotiacej správe predpovedá ECS v rozmedzí 1,5 °C až 4,5 °C a TCR 1 °C až 2,5 °C.⁹

Ak poznáme hmotnosť Zemskej atmosféry m_{atm} , jej molárnu hmotnosť M_{atm} a počet molekúl CO₂ na milión častíc k_{CO_2} , dokážeme zistiť počet častíc oxidu uhličitého v atmosfére ako

$$n_{\text{CO}_2} = \frac{k_{\text{CO}_2} m_{\text{atm}}}{1 \cdot 10^6 M_{\text{atm}}}.$$

Hmotnosť oxidu uhličitého v atmosfére potom dostaneme ako

$$m_{\text{CO}_2} = n_{\text{CO}_2} M_{\text{CO}_2},$$

kde M_{CO_2} je molárna hmotnosť CO₂. Zemská atmosféra má hmotnosť približne $m_{\text{atm}} = 5,15 \cdot 10^{18} \text{ kg}$, molárnu hmotnosť¹⁰ $M_{\text{atm}} = 28,96 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$ a $M_{\text{CO}_2} = 44,01 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$ je molárna hmotnosť oxidu uhličitého.¹¹ V súčasnosti je v atmosfére $k_{\text{CO}_2} = 413,31 \text{ ppm}$. Dostávame teda, že v atmosfére je približne $3,23 \cdot 10^{15} \text{ kg CO}_2$. Táto koncentrácia dosiahne dvojnásobok pre-industriálnej hodnoty $m_{\text{CO}_2} = 2,19 \cdot 10^{15} \text{ kg CO}_2$, ak vypustíme ešte ďalších $1,15 \cdot 10^{15} \text{ kg}$. Súčasnou ročnou produkciou $3,62 \cdot 10^{13} \text{ kg} \cdot \text{y}^{-1}$ takúto koncentráciu dosiahneme za 31,8 rokov.¹² V prípade, že by sme prestali využívať letecký priemysel, rovnaký efekt docielime za 32,6 rokov.

⁷<https://www.bbc.com/news/science-environment-49349566>

⁸<https://sos.noaa.gov/datasets/air-traffic/>

⁹<https://www.ipcc.ch/report/ar5/syr/>

¹⁰https://en.wikipedia.org/wiki/Atmosphere_of_Earth

¹¹https://cs.wikipedia.org/wiki/Oxid_uhličitý

¹²<https://ourworldindata.org/co2-and-other-greenhouse-gas-emissions#annual-co2-emissions>

Táto predpoveď ale nezahŕňa prirodzený cyklus koncentrácie CO_2 , nárast či naopak možnú sprísnenú redukciu emisií a ani iné skleníkové efekty. Vidíme však, že letectvo má síce malý, ale nezanedbateľný vplyv na klímu Zeme.

Tomáš Červeně

tomas.cerven@fykos.cz

Fyzikální korespondenční seminář je organizován studenty MFF UK. Je zastřešen Oddělením propagace a mediální komunikace MFF UK a podporován Ústavem teoretické fyziky MFF UK, jeho zaměstnanci a Jednotou českých matematiků a fyziků.

Toto dílo je šířeno pod licencí Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported. Pro zobrazení kopie této licence navštivte <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>.